

mint az örök emberi tevékenység eredményei — kultúrahordozók: nemzedékek vágyai, törekvései, álmai öltenek testet bennük, elsüllyedt korok, rég porladó emberek üzenetét hordozzák, maguk a múlt idő, a pillanattá dermedt és emlékké kövesedett emberi történelem.

Végezetül idézünk egyik nyilatkozatából: „...ha egy vallomás is megengedett nekem, hadd mondjam el, hogy mélységesen hiszek a barátságban és az emberek közötti párbeszéd ősi igényében, s szeretném hinni, hogy mindaz, amit csinálok, ennek a meggyőződésnek rendelődik alá. Amikor fordítok vagy kritikát írok, megkísérlem az intellektus közvetítő szerepét érvényesíteni, hogy ily módon járuljak hozzá író és olvasó, ember és ember közeledéséhez. Minthogy nem egyszerűen vagyok derűlátó, áttetsző és belátható optimizmusra vágyom, mert azok közé tartozom, akik látják a nehézségeket, írnak róla, és mindent megtesznek azért, hogy elhengerítsék őket az emberek egymásratalálásának útjából; az a fajta ember, aki kezdetben természetes bizalmatlansággal közeledik az ismeretlenhez, majd amikor fölismeri felebarátját és testvérét, akkor fölolvad benne a közös tevékenység és a humanizmus jegyében.”

Dan Culcernak két új könyve van nyomdában; jelenleg egy Németh László-esszéeköteten dolgozik — sikeres pálya várja, jelentős művek várhatók tőle.

BORSI-KÁLMÁN BÉLA

IOAN GRIGORESCU

Az Ökörben szódáért, míg kihűl a leves

A Tarka Ökör leltár miatt nyitva tart. Lélekeltár miatt. Ugyanis egyfolytában esik az eső, főleg délutánonkint, mikor egy láthatatlan társadalmi ellenőrzés halad át a vízvárosi kocsmán és nem csupán az üvegeket számolja meg, nem csupán a pálinkát fokolja le, de számba veszi az emberek lelkiállapotát is, az ott időző törzsvendégeket, akik inkább az író asztala előtt vonulnak el, mint a pult előtt, amely mögött a mókás Pici szolgál, aki a forradalom első éveiben szenzációriporter volt, és egy időtlen korszakban egy szilvóriumos akvárium ügyvezetője. Ám, amint Kovács János — Huszár Sándor *Esős délutánok a Tarka Ökörben* című könyvét méltatva — megállapította, az Ökörben sosincs záróra. Még akkor sincs, amikor ezen eredeti novellaválogatás olvasását befejezzük, amelyet Petre Bokor olyan ízesen és tartalmasan ültet át románra, hogy önkéntelenül is irigyeljük azokat, akik anyanyelvén olvashatják a szerzőt. A könyv befejeződik, de a festői kocsmá nyitva marad, hősei, akik felkavarnak de ugyanakkor meg is mosolyogtatnak, tovább élnek, élő panoptikum ez, melyben minden hős a másikból eredezteti létét, mert a másik életének egy darabját éli, bonyolítja tovább, miközben valamennyi az író személyiségéből vétettek, az íróéból, akin hirtelen mintha az önleplezés dühe venne erőt, sietve tudomásunkra akarja hozni: „Igen, én vagyok Kokó, a bohóc, meg Pici, meg Vak Pali (aki látott) és Pityuka, és Balzsák, és Einstein, de főleg az, aki azt kérdi: „Mondott valamit?”

Mit mondott Huszár Sándor? Először is azt, hogy „igen hát, az ember legyen humánus”. És még azt is mondta, hogy valahol, nem tudom én pontosan hol, valami

---

Huszár Sándor *Kritérium* Kiadónál román nyelven megjelent könyvének előszava.

városszélen, ki tudja melyiken, valamiféle Vízvárosban, ha egyáltalán létezett ilyenmi, elsüllyedt egy Atlantisz, és ő annak az elveszett földrésznek az emberpéldányait emeli most ki, mert az a világ nincs már a mi túlságosan is lüktető, rohanó, stresszes, idegesítő létünk tércéjén, mert képtelenek vagyunk bár egy pillanatra megpihenni a Tarka Ökörben. Ő novelláknak nevezi az elbeszéléteket. Ám legyen. Az olvasó, ha kedve tartja, hámozza ki maga a műfaj törvényeit és büntesse is, ha úgy tetszik, gyakori megszegésüket. Számomra, egyszerű lektor számára — akit megdöbrent egy ilyen frappánsan eredeti író felfedezése, olyan íróé, akit én románul csak azután olvastam, hogy magyarul már tíz könyvet publikált — nem az a lényeg, hogy egyetértsek vagy sem a szerző által deklarált műfaj kérdésében, hanem az, hogy milyen az írás. Ez a maga nemében egyedi írásművészet. Ez a megtévesztő, olykor idegesítő és mégis elbűvölő szöveg. Befejezed a könyvet s nem tudod mit kezdj az írójával. Kihez hasonlítsd, kivel rokonítsd, honnan származtasd, nem tudod, kihez kapcsolódik, ki kapcsolódik hozzá. Ő maga csak a hőseivel rokon. Azokkal, akik egy életet élnek le egy másodpercért, legfennebb kettőért. Mert ezt teszi. Felhasogatja a pillanatot. Sztyaniszlavszkijt nem érdekelte, mit gondol a színész, csak az, hogy mit cselekszik. Huszárt épp fordítva. Őt az egyén belső élete izgatja, amely egyén, ha mást tenni nem is tud, legalább próbálja megtudni, mi történik vele. Hajótöröttek lennének a hősei? Látszólag. Mégis inkább egy olyan Antigone tucatnyi változatai, aki tudja, hogy Kreonnak igaza van, és nem hagyja őt hatalmában megnyugodni. És Huszárnak is sikerül bennünket felkavarnia. Csapdájába csal, finom csapdába, amely különös, mint valami varázslat, és láthatatlan, mint valami látomás, és megfog, és akarjuk, nem akarjuk, bevisz a Tarka Ökörbe, várjuk ki míg ez esős délutánok elmúlnak, hogy bent kiderüljön, hogy akár egy Bunuel-filmben, nem találjuk a kiutat. És ím foglyai leszünk egy tragikomikus világnak, amely vonzó, ahogy elővezetik, és zezugos, mint valami labirintus, amelyben úgy tűnik, egyedül a szerző tartja kezében Ariadne fonálát. De vajon a kezében tartja?

Általában, mikor egy könyvbe kezdünk, az előszót átugorjuk. Megesik — nyilván ez lesz a helyzet a jelen könyv esetében is — hogy az olvasás befejezte utáni zavarában az olvasó visszafordul az előszóiróhoz és kutató és könyörtelen tekintetet vet rá: „na, most lássalak, tisztelt úr”. És a „tisztelt úr” sarokba szorul. Másokkal is megesett. Még a respektábilis Méliusz Józseffel is, 1975 februárja és augusztusa között tucatnyi naplólapot írt össze a Tarka Ökörrel. Időközben a Tarka Ökört az Írószövetség 1975-ös prózai díjával tüntették ki, éppen esős délutánjait érte a megtiszteltetés, amelyekbe ha valaki belép, nem nagyon merészeli megkérdézni, hogy: „és hol itt a kijárat?” Megesett ez Földes Lászlóval is, még Méliusz előtt, aki az 1968-ban publikált *A lehetetlen ostroma* című kötetében *Önvallomás reményekről és csalódásokról* cím alatt méltatja a szerző *Kokó, a bohóc* nevezetű könyvét. És megesett Kovács Jánossal, amint azt a *Záróra után a Tarka Ökörben* címmel, az Igaz Szó 1975-ös tízes számában közölt cikke tanúsítja. Persze nekik e sorok írójával szemben megvolt az az előnyük, hogy ismerhették Huszár Sándor előző írásait is, s ezért e sorok írójának tisztelettel kalapot kell emelni ítéleteik előtt.

Én egyike vagyok annak a sok ezer román olvasónak, aki számára először nyílik alkalom arra, hogy Huszárt olvassa. Nincs viszonyítási alapom és nincs komplexusom. Nem írok a Huszárt által vezetett lapba, és arra se emlékszem, hogy bár egy méltató sort is közölt volna valamelyik könyvemről. Úgyhogy...

Úgyhogy lépjek csak át nyugodtan a Tarka Ökör küszöbét. Nem az a kimondott könnyű ügy ez, hiszen „székfoglaló”-jában az író sem többről, sem kevesebbről nem szándékszik beszélni, mint „az életről általában” és kizárólagosan. Az emberek, mióta megtanultak gondolkozni és megtanulták gondolataikat papírra vetni, nem követtek más célt, ám Huszár ezt felkavaró emlékek segítségével teszi, „melyek úgy befészkeltek magukat az eltelt időbe, mint kövek alá csúszó-mászók”. Meg kell tehát értenünk, hogy csakis ilyen emlékekből állhatott össze a Tarka Ökör. Ugyanis a szerző székfoglalói azt a kort idézik, amikor egyetlen bizonyosság volt, „a hit abban, ami jön”. A hős — tegyük fel, hogy a szerző —, egyszer evett egy nap, a

kantinban, „olyan jól viszont életemben soha”. Minden nagyszerű volt: nagyszerűen énekeltek, nagyszerűen siettek, nagyszerűen hittek, s az egész egy „önkéntes lottójáték volt a halállal.” Egy nem nyilvános vallomásában Huszár egy gyári mesterről mesélt, aki, hogy könyvolvasáson kapta a műhely egy zugában, így szól hozzám: „Te ezt olvasod? S méghozzá dugiban? Ezt már rég el kellett volna olvasnod. Aztán, ha a könyvön jár az eszed, akkor jobban tennéd, ha tanulnál. A félnapot töltsd itt és dolgozz, s fél napot az iskolában. Tanult emberekre van szükségünk, te nem látod, milyen nagyszerű időket élünk, és hogy milyen sok okos fejre lesz szükségünk?” Ez, miként a szerző mondja, 1945-ben vagy 46-ban történt. Tizenhat vagy tizenhét éves lehetett akkor. Az apja a székelyföldről érkezett volt a kolozsvári külvárosba, a Széna utcába, de neki, a fiának, már két nadrágra volt szüksége: egy gyári munkanadrágra és egy „úrira”, mert Kolozsvár lelegegánsabb iskolájába, a piarista főgimnáziumba ült be.

Azoknak az időeknek az emlékeit, amelyeket Nagy István „A legmagasabb hőfokon” élte át, Huszár Sándor első novelláskötetében, az 1956-ban megjelenő Valaki közbeszól-ban gyűjti össze.

És most a Tarka Ökörben is „közbeszól valaki”, és beleártja magát az esős délutánok békés vendégeinek dolgába, amikor azok nagyszerű vágtyól indítatva épp feltárukoznak, és senki sem meri rendreutasítani az illetőt, aki ily álhatatosan turkál a lelkük mélyén. Tulajdonképpen mit akarsz te, Huszár úr? Értem, önmagadról vallani? Tedd azt, de kertelés nélkül. És főleg az irodalmi műfajok felcserberélése nélkül. Végy példát ahonnan akarsz, hisz van honnan, figyeld meg, hogyan írják a novellát, ha úgy tetszik az abszurd novellát vagy a regényt, akár kollázs technikával is, ha így tartja kedved, de nekem ne rúgd fel a szépprózai olvasmányaink kanonizált megszokásait. Mert lám, te mint valami ördög, mindenbe beleütöd az orrod, kigúnyolod a tisztességes műfajokat, megbetegítesz bennünket a hőseid szorongásával, és elbűvölsz bennünket, mint valami gyerekeket, akiknek csodálatos de elérhetetlen téli fát díszítettél fel, amely a fejétől a farkáig nyolc méter, a farkától a fejéig 16 méter, összesen 37 és fél méter, és ráadásul még csalogatsz is: „Tessék uraim, tessék...” Ez az illúzió? Hiszen te valld: „Nem élek a világban, a világ él bennem. Innen minden baj.” És ugyanakkor gondosan figyelmeztetsz, hogy bármilyen alakban is jelenik meg hősöd, legyen bohóc, riporter, pincér, koldus, süket öregember, öregasszony, akit elhagyott a nemlét messzeségébe tévedt fia, egyik sem téged ábrázol. Isten ments és őrizz! Hát jó, kössünk egyezséget: tegyünk úgy, mintha ezt el is hinnénk neked. Ki is Kokó, a bohóc? Ő maga mondja: „olyan lény, aki arra született, hogy az emberek megnézzék és nevéssenek”. Hogy elkápráztassa őket. Hogy életéért aggódva felkiáltssanak, amikor a szaltó mortálét végrehajtja a trapézon. Képzeltbeli trapéz ez, amely körül eltűntek a reális aggódók. A század bűvészműtávjának vagyunk tanúi. A nézők eltűntek, a bohóc megmaradt. A Tarka Ökörben maradt. Ott, ahol Kokó szomorúan iszik s téged, a szerzőt, szóдавезes üvegeiddel utadra enged, hiszen a feleségéd csak épp átszalasztott, amíg hűl a leves.

Hát ne szállja meg az embert a spleen nevű intellektuális népbetegség, ahogy te mondd, hiszen több évtizeden át voltál okos, most engedélyezhetsz magadnak egy kis szünetet. És Kokó eltűnik, és megérkezik Antalffy Jakab volt főhadnagy, egy ugyanolyan illuzórikus, a véghez sem vitt vitézi cselekedetért nyert ezüst érem tulajdonosa, mint amilyen illuzórikus a bús bohóc trapéza. „Ilyen esetem is volt — töpreng magába mélyedve a szerző. — Illetve egy pont fordított. Érdekes! Amazt azonosnak éreztem ezzel. Pedig pont ellentéte ennek.” Tehát egyezségünk bizonyított: itt a piros, hol a piros. Ez már így van a Tarka Ökörben. Egy az élet s más a látzat. Amikor épp nincs fordítva. És ezután következik egy nézeteltérés története, amelyben hol a visszhang, hol a szerző — itt éppen igazgató úr — folyvást elrontja a csattanót. Míg nem Antalffy Jakab, a Tarka Ökörhöz címzett Atlantisznak ez a leggroteszkebb alakja, tiltakozóan kiabálni nem kezd: „Elvették tőlem a jövőt... Hát most már a múltamat is el akarják venni?” És ezzel a történet hirtelen véget ér, pont akkor, amikor egy szóadásüveg fenyegetően a diri feje fölé emelkedik, ahol

olyan sokáig marad „szüszpanszban”, hogy az embernek jön, hogy felkiáltson: „Hadd zuhanjon már le az a szódásüveg; meddig tartasz így bennünket vállunk közé húzott fejjel?” Az üveg azonban nem zuhan le, mert az ezüst érem lovagját kihívja a pincér az udvarra, ahol várja őt az „ellopott” múlt illúziója.

Az *Egy hűtlen diplomata esete a jámbor szerzővel* az a novella, amelynél a műfaji meghatározást nem kell idézőjelbe tennünk. Egy mese, amely az átélt szorongásaik miatt kihalt brontozauruszokkal kezdődik, és a hiszékeny lélekből megbújt gyász brontozauruszaival végződik, a gyászéval, amely szegény Sramkó néni lelkében lakik, akinek a fia folyton küldi leveleit a túloldalról, a halál utáni létből, és kéthavonta zeng dicséretet holmi szabógallérleves felett, amilyent az ember nem ehetik sem az ENSZ-ben, sem Honoluluban, sem Sidneyben, csak a mamánál, otthon. És a mama tudja, hogy becsapják, mert csak az illúzióját táplálják, ami életben tartja, tudja, de nem akarja tudomásul venni. És a szerzőt az egyetlen lehetséges alternatíva kínozza: megérteni vagy meghülyülni. A választás eredményét azonban nem közli, mert a Tarka Ökörben megjelenik Pici, az Újság című lap hajdani sakálja, aki egy tökéletes fiaskóval végződő riporter dokumentáció során megmutatja, hogyan kell előállítani a szenzációt. A „fiú”, az újságíróinas, aki mögött a szerzőt sejtjük, a dolgok megértésének útját választja — tehát író lesz — a viharos Picit pedig, aki negyvenhetes bakancsot visel, az Ökörben leljük fel, ahol csapos és (titkon) a kocsmái esős délutánok fel nem fedett Krónikása.

Vak Pali — akiről egy zárójelben a neve mellett jelzi már a szerző, hogy — (aki látott) egy háromgarasos regény hőse, amelyet azonban a Vízvárosban más-képpen játszanak, mint Brecht-nél. „Vedd tudomásul, hogy az emberséget nem lehet csekkbetétkönyvvel mérni!” — mondják Pali védelmében, aki egy képzelt milliomos, és akinek nem a látása, a betétkönyvei hiányoznak, tehát azt álmodja, hogy milliói vannak „kemény” valutában. Villát szeretne a Via Appian, de csak egy vityilója van a Szamos-parton. Fehérszoknyás, hosszúlábú kisasszonyok álmaiban keresi magát, de megleégszik a vízvárosi debellával, Júliával, aki sírva fakad vagy nevetni kezd, ha Vak Pali megkérdi tőle: „Tisztelem kisasszonynak?” És az ember, aki nem engedheti meg magának, hogy csalódjék, így vall: „Sötétben, amikor senki sem lát, leveszem a szemüvegem és járok — a Via Appián. Mert ha az embernek nincs mit ennie, akkor legalább legyen milliárdja stabil valutában”. És e keserű életfilozófia végkövetkeztetése határozott: „Mikor a bohóc látja, hogy a nagyerdemű közönség nem a trükkjein röhög, hanem rajta, a hülye naiv hitén, akkor vége a felvonásnak”. Vége, de nem a Tarka Ökörben. Ott, ahol valójában nincs vég, és aki oda belép, még ha el is játszta a mutatóványát és meg is itta az adagját, akkor sem biztos, hogy a szerző letudta.

„A bácsi szomorú ember?” — kérdi Andrea Tóbiástól, a *Bronzszobor* hősetől. Erre a gyerekes és naiv őszinteségével lefegyverző kérdésre Tóbiás egy olyan arckifejezéssel válaszol, amit a szerző szokatlanak tart: „Az arcán van valami különös kifejezés, van rajta egy kamasz mosoly, amely nem öregedett, csak idővel, mint a szilva a fán, megasztalódott.” Sramkó nénihez hasonlóan Tóbiás sem vendége a Tarka Ökörnek, de annyira rokon mégis a törzsvendégekkel, mintha egy anya szülte volna őket. Ő a Sramkó néni férfiváltozata. A hűtlen diplomata édesanyja arra kérte a szerzőt, írjon nyílt levelet eltűnt fiának, vagyis saját múltjának, kegyes hazugságban való hit leplét borítván így a jövőre; Tóbiás bronzszobrot öntet a múltjából, a jövő pedig számára abban teljesedik ki, hogy valami jótét lélek esetleg befogadja. Egyik esetben is, a másikban is a bukás tagadásával van dolgunk. A legyőzöttségével. A feleslegesség tudatával. Ahogy az *Egy másodperc, legfennebb kettő* „lírai” hőse a mítoszt utasítja vissza: A kötelező igazság visszautasítója, amely igazság álmokat rombolhat. „A pillanatot választottam, nem az órát; a nyugalmat, nem a nyugtalan-ságot. Ez az én próféciáságom: a hazug elismerés. Elajándékozható óráim, napjaim, éveim nincsenek, nincs színes ruhatáram sohasem viselt vadonatúj életekből. Pillanataim vannak, sok-sok csillogó pillanattal töltöm teli zsebeimet, megyek az utcán, és ennek is, annak is nyomok a markába néhányat.” És olykor a másodpercnak egy

ilyen felnyitása, amire Huszár a nagy sebészek biztonságával és bátorságával vállal-kozik, tíz oldalnyi nagy irodalmat eredményez, amelyet végtelenül kicsi időrészcsekből emel ki egy másodpercből, legfennebb kettőből, amíg az ölben nyugvó női kéz eljut a kartávolságra levő férfi arcáig... A másodperc, melyben egy puha, asszonyi tenyér letörölni készül éves fájdalmakat a szemközi férfiarcról, és a mozdulat hanghatása: a csattanás... „A márványkéz csattanása az eróziós sziklaarcon.” Nem, a Tarka Ökörben nem tréfálnak mindig. Itt drámai kimenetelű dolgok is történnek. Sőt főleg drámák. Igaz, rövidek, néha egy, legfennebb két másodpercig tartanak, vagyis körülbelül annyit, amennyit egy élet. A kéz pillanatnál rövidebb rezdülése, a *Vigy imket a kisértésbe* című novellában, egy banális mozdulat nagy lelki megrendülést okoz: „De most arra is vissza tudok emlékezni, amit akkor abszolút nem értelmeztem, mert féltam és fájtam, hogy Juci attól kezdve valahogy megváltozott. Érdekes, soha nem láttam addig: most mégis ragaszkodom ahhoz a megérzéshez, hogy abban a pillanatban megváltozott. Mert most is érzem a bőrömön (a bőrnek is lehet emlékezete), hogy jólesően meleg és puha volt a teste, pedig pár perccel azelőtt még unott és pedáns deszkának találtam.”

Igaza volt a kritikusknak, aki megállapította, hogy Huszár Sándor előszeretettel igyekszik tágítani a pillanatba zárt idő határát. Ez a szerző igazi virtuozitása. Ez az ő nyilvánvaló szenvedélye. Ezt az irodalmi eljárást máshol is alkalmazták — más eszközökkel. A film kihagyásosabb, magát képekben kifejező világában mindig nagy volt a visszatekintési lehetőség, vagyis gyakori a flash-back cselekmények beépítése a jelenbe. Huszárnál a felbontott perc a cselekvésből indul, és a töprengésig tágul. A perc eltelte után a narráció időben nem ott folytatódik, ahol abbahagyták. Valami lényeges ékelődött a történetbe és nem nehéz ebben felismerni a percnak ama súlyos hatását a hős sorsára.

A „Tarka Ökörben” Kokó az elveszett siker visszatértéről álmodik. Vak Pali a Kanári-szigeteken hiszi magát, Einstein pedig apróhirdetést akar közzétenni ezzel a szöveggel: „Fehér hajókat minden tételben veszünk.” Aláírás: Emberiség. („Ezúttal legyünk szerények és írjuk így alá: Emberiség.”) A kocsmá, a korlátlan lehetőségek hazája: múltat, jelent és jövőt kínál mindenkinek. Az embereknek itt nincs stílusuk, csak lelkük. „De mit tegyünk azokkal, akiknek a lelkét stílusis problémák nyitják?” — tépelődik a Tarka Ökör egyik vendége (Árnyékbokszolás) — és tovább meséli a történetét, amely olyan, mint valami varázslat: „Egyszer egy nyári éjszakán — hej, mik nem történnek az ilyen nyári éjszakákon! — egy nőcskével sodort össze a sorsom. Öngyilkos akart lenni, mert éppen a harmadik férjében csalódott. Szóval karizimok is lehetnek meggyőző érvek ilyen esetben, és mikor pár nap múlva a kórházban felkerestem, már bágyadtan mosolygott. Rögtön kifejtettem neki az életfilozófiámat, hogy támadnunk kell az életben, nem védekeznünk. A támadó hadműveletben benne van az is, hogy fokozottabban racionálisak vagyunk, meg efféle. Tudja, mit felelt nekem az a nőcske ott a fák alatt, a diadalmas kórházi nyárban? Azt mondta: az emberiség örök tragédiái közé tartozik az is, hogy a legszentebb emberi indulatai naivan hülyék. És talán abbéli félelmében, hogy félreértem, még kijelentette: ön is példa erre.”

Stílusis titkosírás? Lehet. Ám ez csak bent, a lélekben fejthető meg, „belülről” — mondaná Huszár. Kívül... Esős délutánok. És a féldécik meg az emlékek meleg-gőtől ellágyult lelkek. Társaságkedvelő Robinsonok, akik Múltnak nevezett fehér hajójukkal zátonyra futottak a Vízvárosban. Ott, ahol mindenki úgy fantáziálgat, ahogy tud, és főleg ahogy nem tud, bokszolván saját árnyékával. „Az igazi bohócnak, uram — mondja a Tarka Ökör egyik hőse — nem elég a világhír. A lélek nyugalma érdekli, ezért sebezhető. És ezért jön rá arra előbb vagy utóbb, hogy falazik. Hogy a röhögés-orkán alatt tudatos gyilkosságok történnek. Azért jönnek az emberek a cirkuszba, mert ő alkalmat teremt arra, hogy kiszolgáltatottságukról megfélelkezzenek. Rájön arra, hogy ő bekalkulált részese egy átgondolt világtörténelmi összeesküvésnek, amelyben őrá a naiv jóindulat szerepét osztották, némi becsületességgel, következetességgel, gerincességel álcázva az alapvető fogalmat. És akkor képtelen

többé hasraesni. Képtelen feltenni a csörgőspikát, és egyetlen vágya kiállani az utcára ordítani." És hogy minden világos legyen, az elbeszélés hőse még hozzát teszi: „Akkor éppen háború volt, uram." Hogy aztán az *Ég és föld között* hőse keserűen így folytatja: „El kell ismernünk... hogy a remény volt az egyetlen olyan tranzakció, amelyben a világ üzletfelének egyáltalán elfogadott. A remény komoly tömegcikknek bizonyult..." A bohócmotívum állandóan visszatér; az *Emlék* című írásban a szerző magát gúnyoló szövegeiben is belopakodik: „Ilyen érzékenyek lennének a költők, hogy tíz évre előre megérzik? Ha magamat jól ismerem, akkor nem. És ha egyáltalán lehetek költő, számárszürkén és rajongó hívek nélkül és főlényesen mosolygó kartársak gyűrűjében, a jóindulatukat is elnyervén már, ami rettenetes. Sőt, sajnálatukat is, ami még borzasztóbb. Amikor bevallják: te áldoztál a megírandó műből a legtöbbit — a közért... Ezek után még feltehetem egyáltalán a szakma csörgőspikáját?" Ám a bohóca nem kell sokat várnunk. Visszatér a *Kinek hajnalodik* című írásban s tovább vall önmagáról: „A bohóc... legalábbis a jó bohóc abban különbözik a nézőtérén helyet foglaló embertársától, hogy komolyabb nála." És azért röhögnek rajta. Álljunk meg itt egyelőre. A süketek még nem találkoztak. Még megérthetjük egymást. Még alig tartunk ott, ahol egy napos őszi délutánon egyik ember megkérdi a másikat: „Mondod valamit?"; mert az igazi vallomások csalódásokról és reményekről csak most következnek. Ami eddig történt — valamint az is, ami ezután történik —, azt mind első személyben mondja el a szerző, jöllehet különböző figurák mezében, akik mintha a székel humorra jellemző mókás abszurd figurák családjából származnának, olyan sajátos humor ez, mint az oltyán, gyors észjárású és csattanós, reflexív és önmagát becsapó, inkább öniróniára mint öngúnyra hajló. A humor ranglétráján éz a vezetó szerep. Egy bizonyos fajta mély bölcsesség arra tanít, hogy elsősorban önmagunkon ne vessünk, mielőtt másokat ki-nevetnénk. Huszár Sándor pontosan ezt teszi. A mások világa csupán ürügy saját világának megidézésére. Az abszurd nála nem a „műfaj" követelményeiből fakad, hanem az élet tragikomikus szemléletéből. A szerző mintha állványt erősített volna az övéhez s arra tükröt szerelt volna, hogy abban szemlélje, sokféle alakban újra-álmodja magát. Nem hiúságból, nem öntetszalgésból. És nem is öngyalázásból. Egszerűen azért, mert erősen hisz a maximában, hogy „ismerd meg önmagad ahhoz, hogy másokat megismerhess". Bevallja, vagy titkolja a szerző, míg felméri művét, hősei életét, az időt — önmagát méri fel. Bármerre fordulj, beléje ütközöl. Örökké álruhában jár. „Huszár Sándornál — írja Földes László *Lehetetlen ostromában* — az első személy nem a közvetlenség előállításának trükkje, hanem valódi közvetlenség — személyes részvétel." Csupán egy igen használatos nyilatkozatot kell még hozzá-illesztenünk: „Bármely hasonlatosság megtörtént esetekkel és létező személyekkel, teljességgel véletlen." Ó az előtérbe hozott „antik kórus", amely arra hivatott, hogy a tragédia hőseinek hangját elfedje. Időnként, amíg a kórus megszusszan — egy másodpercre, legfennebb kettőre — valahonnan betör egy idegen hang. Ez csupán, hogy kikapcsolódást nyújthasson és elhitesse velünk: tulajdonképpen nem monológot hallgattunk, hanem egy *One man shaw* dialógusait. Ugyanis a Tarka Ökör csupán színpad, amelynek Huszár az egyetlen szereplője. Hol Balsák szerepében, hol Pityukáében, hol pedig az — igazoltan abszurd — öreg, süket kazánkovács szerepében, akinek viszont ugyanó, a szerző tesz önvallomást egy életmű nélküli festő képében, aki arra ítéltetett, hogy sose kapjon választ süket polgártársától a neki elmondott szörnyű vallomásra. „Ó tudja egyedül, ő tudja egyedül ezen a földön, neki mondtam el egyedül az én nagy titkomat. Ótőle függ minden, hisz nem lesz erőm még egyszer, nem lesz erőm... Én az életemet kstem le. Hátha maradt még pár szép napom, óram?" Válaszoljon kedves barátom.

De a kedves barát földüket... És akkor ki válaszol? Huszár Sándor, aki kérdezett, vagy Huszár Sándor, aki nem hall? Úgy kell nekünk, ha esős délutánon lépünk a Tarka Ökörbe, amikor épp egy ezer kérdést tartalmazó előadás folyt, mert most más megoldás nincs: saját magunk kell válaszoljunk a kérdésekre.

A történetek valóságos volta igazán lényegtelen. Egy ilyen „hős"-sel bármi meg-

történhet, bármikor, bárhol. Ez olyan jog, ami eddig csupán a versek lírai hőségnek járt ki. Huszár ezt kiterjeszti a prózára is. De hatálytalanítja is ugyanakkor, amikor az önostorozásig menő öngúny ítéletét mondja ki magára. Nem exhibicionizmusból, hanem mert csupán így érzi, hogy valóban hú önmagához. És ez a felfedezés egy másik lényegeshez vezet: saját hangjának felismeréséhez író kortársai amorf — szerencsére —, egyhangúságra képtelen kórusában. Erőtlenjes, hosszan iskolázott hang ez, amelyből hiányzik minden érdesség, és amelynek egyetlen suttogása képes megborzongatni vagy meghatni. Hiszen hősei gyakran csak suttognak. Még akkor is, vagy főleg akkor, amikor valamiféle önsajnálattal hangján szólalnak meg. Vagy amikor épp azt utasítják vissza. Akkor azonban már nem suttognak, hanem ordítanak, mint Kokó, a kikopott bohóc, akinek a szerző egy kultúrház trapézzal és védőhálóval felszerelt tornatermék ajánlja fel megváltásként, ahol aztán kedvére csinálhatja a szaltó mortáléit. Kokó azonban visszautasítja ajánlatát: „Az ugrást elintézi. De hát a sikolyt? Hol lesznek az izguló, sápadt arcok, az elállt lélegzetű együttérzők, akik fenntartottak a levegőben. Nélkülük nem ugom. Nélkülük nem lehet az étellel játszani!” Huszár-Kokónak saját belső logikája van: semmit a világról, a világ nélkül. Semmit a viláért, a világ nélkül. Még a megváltás sem megy nélküle. A megváltás aztán különösen nem, hiszen a világot csupán önmaga válthatja meg. A bohóc csupán ürügy. De miért feledte el a bohócot a világ?

Kovács János valamiféle új Boccacciót ismer fel az elbeszélő Huszárban. A kötetben összegyűjtött elbeszélések összekapcsolása — amelyek, mint láncszemek egészét alkotnak — a magyar kritikust a reneszánsz kori olasz író módszerére emlékeztette, ez a hasonlítás azonban nekem erőszakoltnak tűnt, Boccaccio egy remek antipuritán, egyházellenes, arisztokrataellenes sejtelmes anekdotagyűjtő, de nem lírai hős. Huszár-nál a novellista maszk alatt egy új regényíró alkat húzódik meg. Anyira új, hogy írásai levetik a bejegyzett műfajok kanonizált szabályait, elutasítják az úgynevezett szabályos műformák babérait, amelyek íróvá avatják az alkalmazkodókat és óvatosakat. Ám a visszautasítás nem az abszurd manifeszt eszközeivel történik. A szerző ugyanis elutasítja az abszurdot is, ahogy az expresszionizmust és a szürrealizmust is elveti. Írásai révén egyszerűen „valaki közbeszól” a tekintélyes próza ügyébe. És finoman, értelmesen, hozzáértéssel és jóérzéssel szól közbe. Az epikumot szintén elveti. A Tarka Ökörben elmondott történetek épp azért meggyőzőek és izgatóak, mert itt légies minden, és mert betekintés nyílik egy olyan periférikus világba, amely egyáltalán nem hasonlít az *Esték egy gyikankai tanyán* novelláinak mókás gogoli hangvételéhez, sem pedig Eugen Barbu *Gödör*ének romantikus brutalitásához. De ennek ellenére a Vízváros egy „gödör”, egy csendes gödör, melyben mókásan és bölcsen tucatnyi hős fut zátonyra, mondván: Az élet? Hát az semmi esetre sem tévesztendő össze egy féldecivel. Jó, de végül is mi az? Hát, várjunk csak... „Tán csak nem akar vigasztalni? — mondja valaki a képzeletbeli Tarka Ökör törzstagjai közül — össze méltóztatott tévesztetni egy pálinka nevezetű játékonysági intézménnyel.” „— Mert nézze, én elárulom magának, hogy van egy francia költő, aki azt hirdeti, hogy a hallgatás az igazán az emberhez méltó tulajdonság.” „— Manapság túl sok a francia költő, nem gondolja?” „— S akkor mi lesz az én történetemmel?” „— Lesz olyan bátyám, és megtartja magának”.

A történeteket azonban elmesélik. Ott, a Tarka Ökörben, ahol egy kis színpad a világ, s amelynek az a rendeltetése, hogy az egyetlen szereplő különböző szerepekben jelenjen meg rajta. A hősök? Árnyékok, tükörképek, miképpen azt helyesen állapítja meg Kovács János záróra után a Tarka Ökörben.

A kocsma azonban egyelőre leltár miatt nyitva tart. És Huszár-bohóc, Huszár-riporter, Huszár-mérnök, az orvos, a süket kazánkovács folytatja szaltó mortáléit, mint aki hiszi, hogy van közönsége és hogy az lélegzetvisszafojtva figyel. Másképpen nem csinálná mutatványait pusztán egy kritikus előtt, aki természete szerint inkább fanyalog, mint tapsol. És az előadásnak nincs vége. A függöny nem hull le. A szerző megesküszik időnkint, hogy többet nem marad éjszakáig az Ökörben, el is megy, körbejárja a színpad mögötti teret, meglátogat kocsmába nem járó hősokeket, de végül

mindig visszatér, lehajtott fővel s újra kezdi mutatványait. Vannak Döbbenetes találkozások snapszókkal, miközben „vizes hópamacsok, mint valami ronggyal be-kötött dobverők puhán és hangosan verik az ablakot...” És a varázslat újra kez-dődik: „A világ ugye a háború után újra elhelyezkedett a vackán és úgy nézett ki, hogy egészen jól érzi magát. Minden és mindenki újra a helyére került, s az egész életből valami nagy és belső biztonság áradt, mint falvédőre hímzett avas életelvek-ből. Ezt az újra régivé lett háború utáni világot még nem szorongatta a változásnak külső vagy belső kényszere, és ezért tudta és szerette önmagát...”

Huszár hősei talán túl sokáig hitték ezt így, s ezért a legtöbben lemaradtak az idő vonatáról. Vagy csupán egy ideig haladtak rajta. Hogy aztán gyalogosan jelenje-nek meg a Vízvárosban, az Ökörbe vezető magányos ösvényen, ahonnan kifele viszont széles út vezet, miután a lélek megkönnyebbül s az emlékek helyét snapsz tölti ki. Legalábbis ezt mondja a szerző, mi ugyanis nem vesszük észre, hogy hősei többet ittak volna a kelletténél, ugyanis rendesen beszélnek. Annyit ittak ők csupán, hogy figyelmesebben tudják meghallgatni, és jobban meg tudják érteni embertársai-ka-t. Méliusz József Huszár hőseiben felfedezi a mindig jelenlevő erkölcsit: „... a humánium, mely azonban nála korántsem fennköltén, ám annál emberibben a város-plebejus közegében jelenik meg... Az író meghallgatást áhító humánuma alakjaiban önnön magát belekeverve, figuráit az önmaga színeiből, hangjaiból kikeverve a tulajdon és a generációja »életének felét« emeli ki... Illúziótlan realizmusa — az antiromantikus deheroizálás — ágyazza be gondolkodását, írói nyelvét, humánium-szomját a valóságba... Mert mi mást jelenthetne az ötvenes évekkel való mind-annyiunknál ismétlődő realista kritikai-szépírói számvetés-felmérés, ez a történelmi és etikai önvizsgálat, ha nem leszámolást egy (jobbik esetben) tévtudatos romantiká-va-l, melynek emberkövetkezményei korántsem voltak regényesek?”

Huszár Sándor mindenekelőtt esszéíró. A sztori nem érdekli. És mégis lenyű-gözve követünk minden embersorsot. Nem a Tarka Ökörben saját magukról valló figurák kötelező bizarrságáért, hanem mert mindenikük része ugyanannak a világ-mindenségnek, és egyben ugyanakkor önmaga is. És akkor megszületik a történet. Ez azonban nem mese, és nem is olyan, mint a lelkendező novellák és regények tör-ténetei, a gondolatlan extázisos művekéhez sem hasonlít, amelyekben az áldrámái szüszpanszokat és érzelmi áramutéseket mérnek patikamérlegen, hanem olyan em-beri történet, amely a „vajon igazam van?” tépelődéssel indul. A beszélgetés alapját megállapítottuk. A varázsigét kimondtuk. A dialógus tehát elindul. Mert párbeszéd ez, még ha süketek közötti is, és mindenkinek van némi igaza: „Mert hát az ember legyen humánus. Hallgassa s értse meg embertársait.”

Több mint örömteli kortársi megtiszteltetés, amely e tehetségnek kijáró meg-becsülésből fakad, bevezetnem Huszár Sándor könyvét e sorokkal, melyeket rend-kívül eredeti tehetsége diktált, e könyvet, amely méltán nyerte el a Romániai Író-szövetség prózai díját.

Boldog vagyok, hogy a román olvasók tudatába elhelyezhetem Huszár Sándor prózáját, azon legjava értékek mellé, amelyeket hazánk magyar íróinak egy tehet-séges nemzedéke adott — Bálint Tibor regénye mellé, Sütő András, Deák Tamás, Szabó Gyula, Panek Zoltán, Bajor Andor prózája mellé. Ez az a nemzedék, amelyhez Huszár Sándor tartozik nem csupán életkora révén, de az irodalmi érettség jogán is, szellemisége, az emberbe vetett hite, az ember igazságszeretetébe vetett hite révén is.

Fordította SIKLÓDI ILDIKÓ